

Krigsminner og fredsdager - Tor Fuglestad forteller

Tor Fuglestad ble født 17.04.39 på Birkeland i Bjerkreim. Hans far, Trygve, kom fra Fuglestad i Bjerkreim og var lærer på skolen på Birkeland. Hans mor, Emma Kristine, kom fra Ålgård, og som liten var Tor ofte på besøk hos slekt der. Her deler Tor sine minner fra krigsårene og fredsdagene:

I krigen kom folk fra byen til Birkeland fordi de følte seg tryggere der. Elevtallet på skolen vokste, men far ville ikke følge de nye planene og vedtektene for skolen. Han ble derfor arrestert og var borte en periode.

Noe av det første jeg husker er den kalde krigsvinteren 1942-43. Det var skikkelig kaldt, og vind. Da hang de voksne opp ulltepper som et telt rundt kaminen. Så samlet familien seg tett rundt kaminen og fyrte for å holde på varmen.

Så husker jeg at vi fikk besøk av tyskerne. Far var ikke hjemme. Om det var i den perioden han var arrestert, eller om han var på jobb, husker jeg ikke. Det var bare mor, min søster og jeg i huset. Plutselig hørte vi hamring på dør og vegger, og inn trampet tyske soldater i full stridsutrustning med gassmasker, håndgranater og det hele. De undersøkte alle krier og kroker av huset. En soldat steg opp på det fint lakkerte salongbordet vårt for å se oppi lampekuplene. Med hæljernet laget han stygge skår i den fine, glatte overflaten. Det var veldig trist, for det var et fint bord. Men vi våget ikke si noe. Mor viste dem alle skap, men heldigvis visste hun ikke at far hadde litt dynamitt liggende i et skap på soverommet.

Dynamitten lå innerst i skapet. Mor visste ingenting, og tyskerne fant den heldigvis ikke. De fant ikke noe annet av interesse heller, så etter en stund gikk de.

En annen ting jeg husker var en tysk artilleriøvelse på Auglend på Birkeland. Tyskerne kom med kjøretøy og store bryggerihester som trakk kanonene. Tyskerne satte opp kanoner på Auglend og på Nordås i Gjesdal. Fra begge steder siktet de seg inn på Middagsfjellet og fyrte løs. Vi ungene sto i tunet til naboen og så munningsilden fra kanonene. Vi hørte susene fra granatene og vi hørte brakene fra nedslagene. Fem år gamle Solveig Birkeland ble etter hvert flink til å beregne nedslagene. Hun stakk fingrene i ørene og ropte ut: "Nå kjæme det! Nå kjæme det!"

Øvelsen varte noen dager og tyskerne okkuperte to rom i andre etasje hos oss. En kokk og noen offiserer bodde der. De menige soldatene bodde i løer og fikk mat fra feltkjøkken ute på skytefeltet. Kokken het Fred og han fikk vi litt kontakt med. Offiserene var vi redde for. Kokken Fred hadde en Kubelwagen for å hente offiserene fra skytefeltet til middag. Dette var en tysk militærjeep som jeg syntes var veldig stilig. Fred ville ha meg med for å hente offiserene, og jeg hadde veldig lyst til å bli med på en kjøretur. Motet sviktet imidlertid når jeg tenkte på de strenge offiserene vi skulle hente, så jeg våget ikke bli med ham.

Enkelte netter kom det fly. Det kunne være både britiske og tyske fly. Vi lærte oss å skjelve flyene på lyden. Britiske fly hadde raskere omdreining og høyere lyd enn de tyske. Når britisk fly kom inn over land, tente tyskerne lyskasterne ute på Jæren. Dette var gigantiske lykter med sterke lyskjegler som flerret over himmelen, akkurat som lyskasteren i Kongeparken under russetreffet. Når lyskjeglen fanget inn et fly, så vi den sølvfargede flybuken og hvordan piloten panisk navigerte for å riste av seg lyskjeglen.

Fuglestadfolka hadde alltid vært ivrige jegere, og jakt hadde alltid vært viktig matauk for oss. Under krigen var dette selvfølgelig ikke lov, men til vanlig var det ikke tyskere i nærheten så far og andre tok sjansen rett som det var. Men børsa hadde han ikke hjemme lenger enn høyst nødvendig. Han lagret hagla i ei ur i nærheten. Han pakket den godt inn i oljelerreret og dermed lå børsa rimelig trygt. Etter jakt måtte likevel børsa i hus. Den måtte pusses og oljes. Jeg husker jeg fant våpenet en kveld. Det var demontert og ferdig pusset. Løpet var stilt opp mot ovnen i spisestua for å tørke. Far skulle nok montere det når som helst og gjemme det unna igjen. Jeg ble veldig fascinert av kolben med avtrekkermekanismen. Det stakk to stempler med stålfjær ut fra kolben, og jeg lekte med denne til jeg måtte legge meg. Hadde de voksne sett leken hadde de nok vært raske til å stoppe meg, men ingen oppdaget meg og jeg la kolben pent på plass før jeg la meg. Neste morgen ville jeg leke mer med den igjen, men fant den ikke. Far hadde montert børsa og gjemt den. Jeg etterlyste det spennende leketøyet, men far og mor stilte seg fullstendig uforstående til forespørselen min. Noe slikt fantes ikke i vårt hus, så de - og mente jeg måtte ha drømt. Far laget forresten krutt og patroner selv. Kruttet malte han på kaffekvern og kalte det kjerringkrut.

I oppveksten var jeg mye hos mormor og morfar på Ålgård, og der fyrte alle med torv. Når vi reiste fra Birkeland og nærmet oss Ålgård ved Straumsbrua, så vi det tykke teppet av røyk

som hvilte over stedet. Denne røyken sved litt i øynene, men etter et par dager ble du vant til det. Jeg husker en gang det kjørte lastebiler med russiske fanger gjennom Ålgård. Vi ungene sto langs veien i Rishagen og kastet brød til fangene og fikk ringer laget av uthamrede toøringer tilbake. De kunne også kaste ut finere ting laget av tre.

Mot slutten av krigen gjemte forresten en russisk krigsfange seg i en liten hedler under Kyrkjefjedlet på Birkeland. Arkadij, som han het, satte opp stokker og la på mose som ly for vær og vind, og familier i nærheten gikk med mat til ham. Etter krigen havnet han i fangeleir i Sibir, men han ble løslatt og giftet seg etter hvert. Dattera hans, og to oldebarn, besøkte Norge og Bjerkreim sommeren 2012.

Mor slet med nerver og var i perioder på noe vi kalte hvilehjem. En dag fikk vi beskjed om at mor skulle komme hjem. Hun kom med bussen. Jeg var hos mormor på Ålgård og skulle gå på bussen der og være med hjem til Birkeland. Det var en deilig dag! Ikke nok med at vi skulle få mor hjem, det var også en nydelig dag med sol og varme, og bjørka var nyutsprungen. Moster fulgte meg fra mormor til Meierikrossen der bussen stoppet. Like nord for Meierikrossen hadde tyskerne en leir. Der var det både krigsfanger og utkommanderte norske ungdommer på tvangsarbeid. På folkemunne ble leiren kalt for Rotterdam. Den var inngjerdet med piggråd langs toppen av gjerdene. Kjæresten til moster, Odd Helland, var utkommandert. Da han så oss komme, klatret han opp på porten og satte seg. Han hoiet på oss. Jeg ble forskrekket da jeg så ham sitte lett henslengt på porten. Jeg ropte til ham at han måtte komme seg ned. Tyskerne kunne jo skyte ham! Odd smilte og ble sittende. Så sa han at han ikke trodde det var så farlig, for nå var krigen snart slutt. Akkurat det var jeg skeptisk til. Jeg var liten og husket ikke annet enn krig og okkupasjon.

Omsider kom bussen. Den var full, og det satt passasjerer på taket og på bagasjegrinda bak. Jeg var så glad for å se mor igjen! Da bussen var klar til å kjøre videre, hadde jeg fått det for meg at jeg også ville sitte bak på bagasjegrinda. Det ville ikke mor. Hun tenkte på sikkerheten, men det gjorde ikke jeg! Til slutt tilbød Oddvar Gripsrud seg å sitte bak og passe på meg. Han skulle også sørover. Da fikk jeg lov. Med vedgenerator gikk bussen uansett ikke så fort, og i motbakkene måtte alle mannfolkene ut og skyve. I krysset på Søyland sto far med hest og kjerre og ventet på oss. Like ved krysset der veien tar av inn til Fuglestad og Birkeland lå det en hytte. Ja, den ligger der ennå. De hadde flaggstang på hytta, og plutselig la vi merke til at de heiste det norske flagget. Dette var et syn som ingen hadde sett på fem år. Alle passasjerene for ut av bussen. Det ble høylydt snakk og jubelrop. Det var 8. mai og freden var kommet! Passasjerene skar av nyutsprungne bjørkegreiner og festet i støtfangerne foran og bak. To flagg ble også funnet fram og satt på bussen framme. Bussen kjørte videre mens vi satte oss glade og fornøyde opp i vogna til far og kjørte hjem.

Det var godt med fred, men én god tradisjon tok slutt med freden. Det var middagshvilen til far. Når han hvilte middag, pleide jeg å legge meg under pleddet i fotenden av sofaen. Etter krigen fikk vi radioen tilbake. Da skulle far høre nyheter på NRK, og det ble slutt på middagshvilen.

Etter krigen kom engelskmennene til Ålgård. De hadde jeeper med antenner og britiske flagg i toppen. De tok inn i ei tyskerbrakke ved Hammaren. Odd Helland snakket engelsk. Han tok meg med bort til britene og slo av en drøs med dem. Odd fikk en pakke sigaretter, og jeg som var så liten fikk en sjokolade av dem.

Fredsmarsjen var en ti km lang marsj som ble arrangert over hele landet. Marsjen hos oss gikk fra Birkeland til Søyland. Alle oppegående gikk, men vi minste slapp unna med ei forkortet løype. Alle fikk merke.

Senere kom kong Haakon til Stavanger, og vi reiste for å se ham. I byen var det svart av folk. Først gikk vi i domkirken. På vei inn så jeg at noen barn hadde stilt opp ved døra for å gi blomster til kongen. Vi fant plass til høyre inne i domkirken og så mot utgangen da han kom. Jeg så at barna som ga ham blomster fikk håndhilse på ham. Det ville jeg også, og da han skred opp midtgangen, grep jeg etter hånda hans, og jeg fikk så vidt berørt den før moster Gerd dro hånda mi vekk i en fart. Jeg ble selvfølgelig skuffet. Alle hadde armbind i rødt, hvitt og blått papir, med en rosett med bilde av kongen. Jeg var så liten at jeg hadde fått armbindet rundt hodet. Kongen må ha merket hånda mi, for når han kom ned midtgangen etterpå, syntes jeg at han smilte til meg, eller var det bare det at jeg hadde armbindet på hodet? I alle fall følte jeg at dagen var reddet!